

The Abraham Arbesfeld
Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

*The Halachic
Definition of
Da'as and the
Status of the
Deaf-Mute*

Rabbi Mayer Twersky
January 4, 2008 • ח' שבט תשס"ט

(1) רש"י – מס' שבועות (מב.)

אין נתינת קטן כלום - דהא איש כתיב והחרש והשוטה כקטנים הם בלא דעת.

(2) שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן לד')

חרש שלמד לדבר - לענין חיובו במצוות ובדבר חינוך ילדים מפגרים במצוות

חרש - חיובו במצוות /הערת המחבר/ + מתוך תשובה לח"א. + בנוגע לאיש שמדבר ואינו שומע כמדומני שאך למותר הוא להאריך בזה כי להלכה נקטינן ודאי שאפי' אם אינו שומע כלום מ"מ אם הוא בר דעת הרי הוא כפקח לכל דבר פרט לאותם הדברים שצריך האדם להשמיע לאוזניו (ראה שד"ח מערכת ח' כלל ל"א), אולם בחרש שאינו שומע ואינו מדבר ואעפ"י כן הוא יודע בטיב משא ומתן והוא מבין ומכיר בכל הדברים וגם יודע בעניני מצוות מה מותר ומה אסור, חשבתי לכאורה שלענין בני נח כיון שהוא בר דעת שפיר חייב בכל הז' מצוות וגם נהרג עליהם, דאף שפסק הרמב"ם בפ"י ממלכים ה"ב לענין בני נח "ולעולם אין עונשין מהם לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצוות" מ"מ נראה כיון שעיקר הטעם דחרש ושוטה פטורין ממצוות הוא רק מפני שאין להם דעת והרי הם כאנוסים וכמו"ש רש"י במס' שבועות דף מ"ב ע"א אהא דאין נשבעין על טענת חרש ושוטה וקטן משום דכתיב וכי יתן איש ולא קטן והוא הדין חרש ושוטה מפני "שהחרש והשוטה כקטנים הם בלא דעת" ואילו בנוגע לקטן ממש מבואר בחת"ס חיו"ד סי' ש"ז דכיון שהרמב"ם עצמו פסק שם בפ"ט ה"ט "שלא ניתנו השיעורים אלא לישראל בלבד" ולא לבני נח לכן צריכים לומר דדוקא בישראל יש שיעור של י"ג שנה ושתי שערות לענין גדלות משא"כ בבן נח רק בודקין אותו ואם שכלו שלם כראוי דינו כגדול כי לא שייך בו שום פטור אחר חוץ מזה שאין לו דעת. וכיון שכן מסתבר לכאורה דה"ה נמי בחרש הואיל ומה שפטור ממצוות הוא רק מפני שהוא שוטה וחשיב כאנוס דרחמנא פטרי אבל כל שבדוקין אותו ורואין שיש לו דעת ושכלו שלם מסתבר דשפיר חייב במצוות וגם נהרג עליהם שהרי טעמא דפטור הוא לא מפני שהוא בעל מום כי אם מפני שאין לו דעת.

ועפ"י נראה דה"ה נמי בישראל ככה"ג שהוא חייב בכל הז' מצוות שבני נח מוזהרים עליהם וכמו"ש האחרונים דסברא הוא שישראל קטן שהוא פקח גמור אע"ג שהוא פחות מבן י"ג וגם לא הביא ב' שערות דשפיר חייב בז' מצוות של בני נח דכמו שהיה חייב בהם לפני מתן תורה כך הוא חייב גם עכשיו משום טעמא דמי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור ורק לענין עונשין אמרינן דאף שכן נח נהרג מ"מ ישראל קטן אינו נענש משום דרחמא /דרחמנא/ הוא דחס עלי' אבל לא לענין היתר ואיסור (ואפשר דלר"ל שחצי שיעור מותר מה"ת מ"מ באבר מן החי שפיר מודה דאסור משום טעמא דמי איכא מידי, וצ"ע לר' יהודה שפוטרו סומא מן המצוות ולהסוכרים שפטור גם מלאוין איך הדין בז' מצוות של בן נח, ואולי גם נכרי סומא פטור ממצוות כיון שהלימוד הוא מגלות דשייך נמי בבן נח, מסתמא דברו בזה האחרונים) /מילואים והשמטות/ + במנח"ח סוף מצוה ב' כתב דחייב במצוות + וממילא מסתבר דה"ה נמי בחרש שהוא פקח גמור דגם ישראל שפיר חייב בכל הז' מצוות כיון שעיקר הטעם דחרש פטור הוא משום דדמי לקטן והרי אמרו שגם קטן מוזהר אם הוא פקח.

ומעתה בשלמא גבי קטן יכולים שפיר לפרש דמ"ש הרמב"ם שבן נח קטן אינו נענש כוונתו רק על קטן ממש כבן שית כבן שבע ולא נתכוין כלל לסוג של קטן האמור אצל ישראל שתלוי בשיעורים כיון שכבר הקדים דלא ניתנו שיעורים אלא לישראל בלבד, אבל בחרש ושוטה דלא מצינן כלל שחילקו חכמים בין ישראל לבן נח נראה דודאי שקולין נינהו. ואין שום חילוק ביניהם הואיל וטעם הפטור שוה בהם משום דלאו בני דיעה נינהו, ונמצא דאם נאמר בבני נח שבדוקין את החרש ואם רואים שהוא בר דעת הרי הוא כפקח ודינו כגדול היינו צריכים לומר כן גם בישראל הואיל ולא מצינן בש"ס שום הבדל בין חרש ושוטה ישראל לחרש ושוטה נכרי וגם מסתבר שדינם צריך להיות כמו שהיה לפני מתן תורה שלא היה לנו שום קנה מידה כי אם לבדוק ולדעת אם יש לו דעת או לא. כי פשוט הדבר שהשיעורים שבגמ' חגיגה לענין שוטה אינן אלא בדיקות וסימנים לדעת אם הוא שוטה או לא אבל לא שייכי כלל לשיעורים שהם הלכה למשה מסיני.

והואיל ולענין חרש אין לזוז ממ"ש הפוסקים שאפילו "פקח גדול ומבין בטוב ויודע בדבר התפלות ונושא ונותן עם כל אדם ויודע לחתום בחתימת ידו" דאפ"ה דינו כחרש גמור וכמו"ש הצ"צ בסי' ע"ז על חייט חרש שהכירו והיה "פקח ביותר" דאפ"ה חשיב כשוטה. נראה דה"ה נמי בבן נח דחרש כזה דינו כקטן שאין לו דעת, ואע"ג דאין שום טעם להא דחרש אין מעשיו כלום כי אם זה מפני שחשיב כשוטה שאין לו דעת ומצד הסברא ודאי קשה לומר על חרש שהוא פקח גמור וחרף טובא דדעתי' קלישתא ואינה שלימה וקשה לנו להבין מנין ידעו חז"ל לפוטרו ממצוות ולפוטרו משום איש בלא שום ילפותא מקראי או מהלכה אבל כיון שכן הוא האמת חייבים אנו לומר שידעו חז"ל ברוב חכמתם דחרש שאינו שומע ואינו מדבר הוא איש כזה שאי אפשר לראותו כאחראי על מעשיו ולכן אין מתחשבין במעשיו אפי' אם לפי דעתינו הוא זריז וממולח וכל מעשיו הם בפקחות ודעת שלימה. וסברא זו כה חזקה ואמת עד שגם בבן נח אמרינן הכי וכדאמרן דלא מצינן שום הבדל בהגדרת איש בין ישראל לבן נח לענין חרש ושוטה.

אשר על כן נלענ"ד שבנד"ד צריכים רק לדון דבר אחד אם זה שהתלמד לדבר בעקימת שפתים אי חשיב משום כך כמדבר או לא. ולזאת נתכוין המהר"ם שיק בסי' ע"ט והקרבן לרוד בסי' כ"ז להוכיח מרב כהנא דאף שכתובה כדבור אפי"ה לא מהני בנוולד חרש והכתיבה אינה אלא כקפיצה ורמיזה הוא הדין נמי שבדבור כזה לא חשיב עדיין כמדבר. אך מ"ש המהר"ם שיק

שהוא כגדול עומד על גביו מפני שרק כח המלמדו נפעל בו ולא דעתו עצמו מאוד תמוה ולא שייך כלל בזמננו ובפרט בנד"ד. וכן ראיתי בס' שלחן העזר סי' ח' סעיף ד' כלל א' דכתב נמי הכי דבזמננו זה ודאי דעת עצמו ולא דעת מלמדו. ולכן נלענ"ד דאף שהביאו מס' נאות דשא מבעל לבושי שרד שכתב בס' קל"ב לענין חרש שעושה תנועות בשפתיו ומוציא קול תנועותיו וע"י זה נושא ונותן עם בני אדם המורגלים עמו, שהדבר פשוט שדינו כשוטה וחשיב רק כקול הברה ולא כקול דברים אולם בנד"ד נראה שאם הוא מדבר באופן כזה שסתם בני אדם יכולים להבין כוונתו אף אם תנועות השפתים הן שונות משל כל אדם אפי"ה מסתבר דשפיר חשיב כמדבר ואינו שומע שדינו כפקח לכל דבר, אך אם רק האנשים שרגילים לדבר אתו יודעים ומבינים כוונתו ולא אחרים אינני יודע להכריע אם חשיב כמדבר או לא.

חינוך ילדים מפגרים / הערת המחבר / + מתוך תשובה להגאון מוה"ר חיים פנחס שיינברג שליט"א. + נראה דכל שהוא מבין ויש לו דעת כמו פעוטות ויודע שהקב"ה נתן לנו תורה ואנחנו מקיימים מצוותיו דשפיר חשיב כבר דעת לענין קיום מצוות, ובהגיעו לגיל י"ג שנה הרי הוא חשיב כגדול. ואף שבגמ' שבועות מ"ב ע"א ממעטינן דאין נשבעין על טענת חשור"ק מהא דכתיב כי יתן איש ופירש רש"י "דחרש ושוטה כקטנים הם בלא דעת" מ"מ נראה שזה דוקא בכה"ג שהוא ממש שוטה ולא כשיש לו דעת של פעוטות, ומיהו לענין עונשין שפיר נראה דכמו דחס רחמנא על קטן כך גם מפגר כקטן הוא דחשיב לענין זה אע"ג שהוא גדול, דלא מסתבר לומר דלאחר שהגדיל דינו רק כשווג ואם ישתפה יתחייב בחטאת, ולכן נראה שרק לענין קיום מצוות שמבין בהם כפעוטות דינו כגדול, וממילא דגם בקטנותם יש מצוות חינוך וכמו"ש כת"ר.

ובענין חרש בר דעת שאינו שומע, אבל יכול לדבר בשפת עלגים שמלמדים אותם לדבר בתנועות שפתים, נשאלתי לפני כמה שנים ע"י חכם אחד בנידון כזה, בצעירי חרש, אך חריף בשכלו ופיקח גמור, וגם יש לו חברותא בלימוד, והשבתי שדינו כפקח, וגם מחותני הגאון ר' יוסף שלו' אלישיב שליט"א נשאל על כך והסכמנו אז לדבר אחד שדינו כפקח, ורק לענין לעלות לתורה חושבני דכיון שאינו יכול לברך כראוי מסתבר שאין להעלותו. ובתוך הדברים גם כתבתי עפ"י מ"ש החת"ס בחיו"ד סי' ש"ז (גם המנ"ח בסוף מצוה ק"צ שמח שכוון לדעתו) דלענין שיעור של גדלות דלדין הוא ב"ג שנה ושתי שערות, אולם לבני נח שלא ניתנו להם שיעורין תלוי רק בזה אם הוא בר דעת או לא וכל שיש לו דעת הוא גם נהרג על כך כי השיעור של קטן וגדול רק לישראל נאמר ולא לב"נ. וגם יש שהוסיפו לחדש שגם ישראל קטן שהוא חריף ובר דעת חייב לפי"ז בכל הז' מצוות כמו בן נח משום טעמא דמי איכא מדי וכו' וכיון דלא מסתבר כלל שע"י מתן תורה יצאו מקדושה חמורה להיות מותרין לעבור על ז' מצוות, לכן גם ישראל מצווה על כך (דברי חיים אויערבאך בנו"מ סימן י"א וכמדומני שגם ראיתי כן בס' התעוררות לתשובה מנכדו של החת"ס) ורק לענין עונשין שפיר אמרינן דהתורה חסה רק על ישראל ולא על נכרים, ולכן בנוגע לחרש ושוטה אף שאין זה נוגע כלל לשיעורין מ"מ מסתבר דתלוי רק במה שבדקין אותו אם יש לו דעת או אין לו דעת ומ"ש הרמב"ם בפ"י ממלכים ה"ב "אין עונשין מהן לא לקטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצוות" הכל תלוי אם הוא חריף בשכלו או לא כמו בקטן, וא"כ מהיכ"ת נימא שישראל חרש שהוא פקח גמור יתחייב רק בז' מצוות ולא בכל המצוות כל זמן שאין אנו מוצאים בפירוש שיש גם בזה הלכה למשה מסיני לחלק בין חרש ב"נ לחרש ישראל, ומסתבר שלדעת החת"ס כמו שקטן האמור שם היינו דוקא כשאין לו דעת כך גם בחרש.

ומ"ש המהר"ם שיק דחרש אין בו דעת עצמו רק דעת מלמדו, הרי עינינו רואות שבזמננו אין הדבר כן ויש להם פקחות וחריצות משלהם וגם יש אשר הם יותר משכילים ממלמדיהם, ולכן יותר מסתבר כהב"ש שהביאו כת"ר דחשיבי שפיר בני מצוות, ואף שהביא כת"ר מדברי מלכיאל ח"ו "בזה נתקבל מהלכה למשה מסיני" משום דא"א לומר שחכמי הש"ס טעו ח"ו בדין חרש בשביל שלא ידעו שאפשר ללמדו, נלענ"ד דיתכן דלפני שידעו ללמדם ולפתח את שכלם כמו שידועים בזמננו היו נחשבים באמת כשוטים משא"כ בזמננו, דוגמא לדבר בן ח' אשר חלילא לומר גם בזמננו דהרי הוא כאבן (מסופקני במי שנמצא כיום באיזו מדינה אשר אין שם אינקובטור אם מותר לחלל שבת עבור חיי שעה של בן ח' כיון דבזמננו הם יכולים לחיות וצ"ע), הלום נזכרתי שרצוי לציין לכת"ר לעיין גם באורחות חיים סי' שמ"א לענין ספינן לשוטה וכו'. סוף דבר נראה לענין חרש שלמעשה קשה מאד להכריע בדבר שגדולי תורה אשר מימיהם אנו שותים כבר האריכו בזה אבל גם קשה מאד לדחות ח"ו מקיום מצוות.

(3) רמב"ם הל' עדות (ט:)

הפתאים ביותר שאין מכירין דברים שסותרין זה את זה ולא יבינו עניני הדבר כדרך שמבינין שאר עם הארץ, וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר הרי אלו בכלל השוטים, ודבר זה לפי (מה) שיראה הדיין שאי אפשר לכיין הדעת בכתב.

(4) שו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב – סי' ב')

גם יש לתמוה מ"ט לא הוזכר בש"ס בשום מקום דין הפתאים שהזכיר הרמב"ם פ"ט מה' עדות וגם הרמב"ם בעצמו לא הזכירו בשום מקום כ"א בה' עדות ואי נמי נודה לדברי תשו' מהרי"ט שהרמב"ם נמי לא אמרו אלא גבי עדות שצריך להעיד על מה שעבר ואולי אז לא הי' שפוי ונתחלף לו דבר בזולתו אבל לענין גיטין וקידושין כיון שאנו רואים עתה דעתו שפוי וצלולה כשר גם להרמב"ם הנה מנ"ל להרמב"ם זה מהש"ס הגם שהסברא אמת מ"מ אין דרכו של הרמב"ם לחדש מלבו ולכתוב סתם אם לא שיכתוב ויראה לי ועוד הא הרמב"ם מסתם סתים לי' לפוסלו אפי' לעדות גיטין וקידושין ואם קדש אשה בפני עדים אלו אין קידושין קידושין.

(5) משנה – גיטין (כג.)

מתני'. הכל כשרין להביא את הגט, חוץ מחרש, שוטה, וקטן, וסומא, ועובד כוכבים. קיבל הקטן והגדיל, חרש ונתפקח, סומא ונתפתח, שוטה ונשתפה, עובד כוכבים ונתגייר - פסול; אבל פקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פתוח ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה - כשר. זה הכלל: כל שתחילתו וסופו בדעת - כשר.

(6) תלמוד בבלי – מס' יבמות (קד):

אמר ליה רבי אלעזר: (דברים כ"ה) ככה יעשה - כל דבר שהוא מעשה מעכב! א"ל רבי עקיבא: משם ראייה? ככה יעשה לאיש - כל דבר שהוא מעשה באיש. החרש שנחלץ, והחרשת שחלצה, וחולצת לקטן - חליצתה פסולה. קטנה שחלצה - תחלוץ משתגדיל, ואם לא חלצה - חליצתה פסולה. חלצה בשנים או בשלשה, ונמצא אחד מהן קרוב או פסול - חליצתה פסולה, רבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר מכשירין; ומעשה באחד שחלץ בינו לבינה בבית האסורים, ובא מעשה לפני רבי עקיבא והכשיר.

גמ'. אמר רבא: השתא דאמרת קריאה לא מיעכבא, לפיכך אלם ואלמת שחלצו - חליצתן כשירה. תנן: חרש שנחלץ, והחרשת שחלצה, והחולצת מן הקטן - חליצתה פסולה; מ"ט? לאו משום דלא בני קרייה ניהו! לא, משום דלאו בני דעה ניהו. אי הכי, אלם ואלמת נמי! אמר רבא: אלם ואלמת בני דעה ניהו, ופומייהו הוא דכאיב להו. והא אמרי דבי רבי ינאי: לפי שאינו באמר ואמרה! אלא כי אתמר דרבא - אסיפא אתמר: חרש שנחלץ, והחרשת שחלצה, והחולצת מן הקטן - חליצתה פסולה; אמר רבא: השתא דאמרת קרייה מעכבא, לפיכך אלם ואלמת שחלצו - חליצתן פסולה. ומתניתין כר' זירא, דאמר ר' זירא: כל הראוי לביילה - אין ביילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לביילה - ביילה מעכבת. שלחו ליה לאבוה דשמואל: יבמה שרקקה תחלוץ. מכלל דאיפסלא לה מאחין, מני? אילימא ר' עקיבא, השתא ומה במקום מצוה, דאיכא למימר מידי דהוה אאימורים דכי ליתנהו לא מעכבי וכי איתנהו מעכבי, אמר ר"ע לא מעכבא, מאחין איפסלא? ואלא לר' אלעזר, והא שני דברים המתירין ניהו, ושני דברים המתירין - אין מעלין זה בלא זה! אלא כרבי; דתניא: כבשי עצרת אין מקדשין הלחם אלא בשחיטה; כיצד? שחטן לשמן וזרק דמן לשמן - קדש הלחם, שחט שלא לשמן וזרק דמן לשמן - קדוש ואינו קדוש, דברי רבי; ר' אלעזר בר"ש אומר: לעולם אינו קדוש - עד שישחוט לשמן ויזרוק דמן לשמן. ומי אמר ר' עקיבא ריקקה לא פסלה? והתניא: חלצה ולא

(7) תלמוד בבלי – מס' חגיגה (ב):

חוץ מחרש שוטה וקטן כו'. קתני חרש דומיא דשוטה וקטן, מה שוטה וקטן - דלאו בני דעה, אף חרש - דלאו בר דעה הוא. וקא משמע לן כדתנן: חרש שדיברו חכמים בכל מקום - שאינו שומע ואינו מדבר. הא מדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר - חייב. תנינא להא, דתנו רבנן: המדבר ואינו שומע - זהו חרש, שומע ואינו מדבר זהו אלם, זהו זהו הרי הן כפקחין לכל דבריהם.

(8) תלמוד בבלי – מס' גיטין (עא):

אמר רב כהנא אמר רב: חרש שיכול לדבר מתוך הכתב, כותבין ונותנין גט לאשתו. אמר רב יוסף: מאי קא משמע לן? תנינא: נשתתק, ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכינ בראשו, בודקין אותו שלשה פעמים, אם אמר על לאו ועל הן הן - הרי אלו יכתבו ויתנו! אמר ליה רבי זירא: אלם קאמרת? שאני אלם, דתניא: מדבר ואינו שומע - זהו חרש, שומע ואינו מדבר - זהו אלם, וזהו זהו הרי הן כפקחין לכל דבריהם. וממאי דמדבר ואינו שומע זהו חרש, שומע ואינו מדבר זהו אלם? דכתיב: (תהלים ל"ח) ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו. ואי בעית אימא, כדאמרי אינשי: אישתקיל מילוליה. אמר ר' זירא: אי קשיא לי הא קשיא לי, דתניא: (ויקרא ה') אם לא יגיד - פרט לאלם שאינו יכול להגיד; אמאי? הא יכול להגיד מתוך הכתב! אמר ליה אביי: עדות קאמרת? שאני עדות, דרחמנא אמר: מפייהם - ולא מפי כתבם.

(9) תוס' (שם)

אמר רבי זירא אי קשיא כו' - תימה לר"י דמשמע דפריך לרב כהנא מדקאמר והא יכול לדבר מתוך הכתב ואמאי לא פריך אמתניתין דהרי יכול להגיד ע"י הרכנה ואור"י דמתניתין לא קשיא ליה דפשיטא ליה דגבי גט אין צריך הגדה בפה רק שמתרצה כמו שצריך גבי עדות דבור אבל לרב כהנא דחשיב יכול לדבר מתוך הכתב אפי' בחרש א"כ דבור מעליא הוא ויש לחושבה הגדה וי"מ דאמתניתין לא קשיא ליה דאיכא למימר דהא דאמר פרט לאלם שאינו יכול להגיד היינו אלם שאינו שומע דהיינו חרש אבל אלם לא משמע הכי.